

Magyar Helsinki Bizottság
Háttér Társaság a Melegekért

KÖZÖS ÁLLÁSFOGLALÁS

A IM/BÜNT/2003/31. szám alatt közzétett, Közösség elleni izgatás (Btk. 269. §) törvényi tényállásának módosítását célzó javaslatáról

Kószeg Ferenc
Kádár András
Kárpáti József

Budapest, 2003. július 1.

A Magyar Helsinki Bizottság és a Háttér Társaság a Melegekért egyesület (továbbiakban. véleményezők) üdvözlik a gyűlöletbeszéd pönalizálását célzó kormányzati szándékot, de az Igazságügyi Miniszter IM/BÜNT/2003/31. szám alatti tervezetével (továbbiakban: tervezet) kapcsolatosan szükségesnek tartják alternatív vélemények közlését is.

I.

Ahogy a tervezet is rámutat, az Alkotmánybíróság két határozatában is foglalkozott a Közösség elleni izgatás tényállásával: a 30/1992. (V. 26.) és a 12/1999. (V. 21.) AB határozatokban.

Elsősorban az előbbi döntés érinti a Btk 269. § (1) bekezdését is. Az indokolások értelmében a „gyűlöletre uszítás” mint elkövetési magatartás és a „nagy nyilvánosság előtt” való elkövetés mint elkövetési mód mindenképpen megalapozza a büntetőjogi szankciók alkalmazásának a szükségességét, hiszen ezen magatartásnak és elkövetési módnak az egyént és a társadalmat érintő hatásai, következményei olyan súlyosak, hogy más felelősségi formák, így a szabálysértési vagy polgári jogi felelősségi rendszerek eszközei elégtelenek az ilyen magatartások tanúsítóival szemben.

A tervezet a nagy nyilvánosság előtti elkövetési mód érintetlenül hagyása mellett, a „gyűlöletre uszít” elkövetési magatartás helyére a „gyűlöletre izgat vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” fordulatot helyezi. A változtatás az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság közötti értelmezésbeli nézetkülönbség semlegesítésére hivatott anélkül, hogy a korábbi tényállást a lényegi tartalmát érintő módon megváltoztatná.

A véleményezők álláspontja szerint a tervezet 269. § (1) §-a megfelel az Alkotmánybíróság által a véleménynyilvánítási jog büntetőjogi korlátozhatóságával kapcsolatosan felállított szigorú szükségességi-arányossági mércének, így a javasolt szöveget aggálytalannak tartják.

II.

A 30/1992. (V.26.) AB határozat az akkor hatályban lévő, Btk. 269. § (2) bekezdését semmisítette meg. A megsemmisített szöveg az alábbi volt.

„Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

Az AB érvelése szerint ez a fordulat azért alkotmánysértő, mert az alkotmányban meghatározott véleménynyilvánításhoz való jogot, mint kommunikációs alapjogot oly módon korlátozza, hogy a vélemény kinyilvánításával kapcsolatosan nem külső korlátot állít, hanem a vélemény értéktartalma alapján minősít úgy, hogy ehhez a köznyugalom megsértését avagy az arra való alkalmasságot törvényi tényállási szinten nem kapcsolja. A köznyugalom elvont, esetleges fenyegetettsége nem elégséges indok arra, hogy a véleménynyilvánításhoz való alapjogot a büntetőjog eszközeivel korlátozza.

Az Alkotmánybíróság másik, jelen tényállást érintő 12/1999. (V.21.) AB határozata szintén alkotmányossági kifogást emelt a közösség elleni izgatás (akkor) új szabályozásával kapcsolatosan.

A Btk. 269. § b) pontjának a határozat meghozatala időpontjában hatályban lévő normaszövege szerint aki nagy nyilvánosság előtt „valamely nemzet, etnikai, faji, vallási csoport, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az AB érvelése szerint az „illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el” fordulat azért alkotmányellenes, mert ezen magatartás pönalizálása leszállítja az eddigi alkotmánybírósági gyakorlatban a büntethetőség zsinórmértékéül szolgáló „gyűlöletre uszítás” küszöbét, másrésztől a olyan tényállási elemről van szó, amely nem felel meg az egyértelműség követelményének és önkényes jogalkalmazást tesz lehetővé, így sérti a jogbiztonságot.

Az Alkotmánybíróság tehát két alkalommal is megsemmisítette a véleménynyilvánítás szabadságát büntetőjogi eszközökkel korlátozni igyekvő normaszöveget, ily módon oltalmazva a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot.

A tervezet szempontjából mindennek azért van különös jelentősége, mert nem elegendő – egyébként üdvözlendő módon – felismerni a gyűlöletbeszéd elterjedését, észlelni annak társadalmilag káros következményeit, és – a büntetőjog eszközeivel is – megkísérelni annak visszaszorítását, hanem olyan normaszöveget kell szerkeszteni, amely egy esetleges normakontroll esetén megfelel az AB ez esetben igen szigorú szükségesség-arányosság tesztjének.

A tervezet 269. § (2) bekezdésének a) és b) pontjai immár harmadszor is megkísérlik leszállítani a büntetőjogi felelősség zsinórmértékéül szabott alkotmánybírósági küszöböt, a gyűlöletre uszítás szigorú tartalmi követelményét, amikor a felsőbbrendűséget hirdető vagy ellenséges érzület motiválta vélemény terjesztését minősíti büntetendő elkövetési magatartássá. Ugyanakkor a javaslat az elkövetési módok közé a nagy nyilvánosság előttiség mellett beemeli a „köznyugalom megzavarására alkalmas” módot is, amellyel eleget kíván tenni valamely magatartás büntethetővé nyilváníthatóságával kapcsolatban támasztott szigorú mércének, jelezve, hogy a cselekmény csak bizonyos tényleges hatás kiváltása avagy ennek konkrét veszélye esetén pönalizálható.

Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata alapján ennek ellenére sem egyértelmű, hogy a tervezett szöveg egy esetleges normakontroll esetén átmenne-e a taláros testület szűrőjén. Míg a 30/1992 (V. 26.) AB határozat „nem zárja ki [...], hogy erről [a közösségek méltóságának védelméről] a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék”, addig a 12/1999 (V. 21.) AB határozat „e bűncselekmény tekintetében a büntethetőség alkotmányos küszöbét a gyűlöletre uszításban határozta meg”, mivel „csakis az uszítás foglalja magában azt a bizonyos mérték fölötti veszélyt, amely a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását megengedhetővé teszi.”

A későbbi határozat alapján a tervezet 269. § (2) bekezdése nem volna alkotmányos, amennyiben azonban az Alkotmánybíróság visszatér korábbi, megengedőbb álláspontjához, elképzelhető, hogy a nevezett rendelkezést elfogadhatónak találja. Annyi azonban a testület

eddiggi gyakorlata alapján bizonyos, hogy a javaslat 269. § (2) bekezdése szerinti elkövetési magatartás társadalmi veszélyessége nem éri el az (1) bekezdésben fogalt magatartását, ezért nem tűnik jó megoldásnak, hogy a (2) bekezdésbe ütköző cselekményt elkövető személy az (1) bekezdés szerint legyen büntetendő. Ezek fényében – amennyiben a jogalkotó a IV. pont alatti javaslatunkat nem találja megalapozottnak, és változatlanul hagyja a javaslat 269. § (2) bekezdését – a (2) bekezdés szerinti elkövetési magatartás vétségge minősítését és büntetési tételének enyhítését javasoljuk.

III.

Az Alkotmány 70/A § (1) és (2) bekezdése rendelkezik a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról. Amennyiben az államhatalom arra az álláspontra helyezkedik, hogy a büntetőjog eszközeivel kíván megvédeni bizonyos csoportokat a szélsőséges, társadalomra veszélyes megnyilvánulásokkal szemben, a védendő csoportok jogági meghatározásakor figyelmet kell fordítani a hátrányos megkülönböztetés alkotmányos tilalmának érvényesülésére is.

Az Igazságügyi Miniszter IM/ALK/2003/KÖZIG/106. szám alatt jegyzett tervezete tartalmazza az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényjavaslatot.

A törvényjavaslat igyekszik szabatosan meghatározni a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetés tilalmát, mind pedig a védett csoportokat. Közvetlen diszkriminációnak számít az olyan rendelkezés, intézkedés, feltétel, mulasztás vagy gyakorlat, melynek eredményeként egy személy vagy csoport neme, faji és etnikai hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, anyanyelve, fogyatékos állapota, egészségi állapota, vallási vagy világnézeti meggyőződése, politikai vagy más véleménye, családi állapota, anyasága vagy terhessége, szexuális irányultsága, nemi identitása, életkora, társadalmi származása, vagyoni helyzete, munkaviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege vagy egyéb helyzete miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban. A törvénytervezetben foglaltak – az ahhoz fűzött indokolás szerint – nemcsak nemzetközi kötelezettségvállalásainkból, hanem alkotmányunk szövegéből és annak alkotmánybírósági értelmezéséből is következnek.

A tervezet a büntetőjogilag védeni kívánt csoportok tekintetében némi inkoherenciát mutat. A 269. § javasolt (1) bekezdése általánosan határozza meg a védett csoportokat („*valamely nemzet vagy a lakosság egyes csoportjai ellen*”), ugyanakkor a (2) bekezdés taxációjából kimaradnak olyan – az ellenséges érzületre alapozott véleményeknek egyébként esetleg kitett – csoportok, mint például a fogyatékkal élők, a szokásostól eltérő szexuális irányultságú vagy nemi identitású személyek.

Az egyenlő bánásmód elve, az esélyegyenlőség olyan értékek, amelyeket a társadalomnak jogi, esetenként büntetőjogi eszközökkel is védenie kell. Ugyanakkor számunkra is nyilvánvaló, hogy ha a gyűlöletbeszéd elleni büntetőjogi védelem az egyenlő bánásmódról szóló törvény tervezetében felsorolt valamennyi csoportra kiterjed, olyan parttalanná válik, hogy éppen a gyűlöletbeszéd által méltóságukban sértett csoportok hatékony védelme szenved csorbát.

Semmiképpen nem büntethető ebben a körben az olyan vélemény terjesztése – vagy más közelítésben a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata –, ha annak alapja „más vagy mások” „politikai vagy egyéb meggyőződése miatti ellenséges érzület”. Az ellenséges érzület

a más politikai meggyőződést vallókkal szemben a pluralista politikai élet velejárója. A tervezett jogszabály elfogadása esetén a mentelmi jogot élvező országgyűlési képviselőkn kívül senkinek sem volna lehetősége arra, hogy a büntetőjogi következmények kockázata nélkül a nyilvánosság előtt kifejtse politikai véleményét. A politikai vagy egyéb meggyőződés szabad választás kérdése. Aki pártot választ annak számolnia kell azzal, hogy szembe kerül a más pártot választók ellenséges érzületével, ellenséges véleményével.

A fentebbi felsorolásban az olyan csoport-megkülönböztetők, mint a nem vagy az életkor olyan nagy csoportokat hoznak létre, hogy a velük kapcsolatos negatív vélemény vagy lealacsonyító kifejezés nem tud csoportszervező erővé válni, és így nem alkalmas a köznyugalom megzavarására. Hiába szidalmazza a férfiak csoportja a nőket, aggastyánok egy köre a fiatalokat, indulataikkal csak kevesen fognak azonosulni.

A büntetőjognak a gyűlöletbeszéddel szemben azokat a többnyire kisebbségi csoportokat kell védenie, amelyeknek tagjai nem szabad döntésük, hanem születésük, származásuk, hajlamaik, érzelmi kötöttségeik, vagy más, akaratuktól legalább részben független okból alkotnak csoportot. A társadalom többségének intoleranciája általában éppen velük szemben nyilvánul meg, s így ők szorulnak leginkább védelemre.

Ilyen csoportképző tényező a faj, a bőrszín, a nemzeti, nemzetiségi vagy etnikai hovatartozás, a nyelv, a vallás, a szexuális irányultság, a nemi identitás és a fogyatékos állapot.

A véleményezőik álláspontja szerint a tervezet 269. § (2) bekezdés a) és b) pontja egyrészt indokolatlanul leszűkíti, másrészt – a politikai véleménynyilvánítás korlátozásával – alkotmányellenes módon kitágítja a büntetőjogilag üldözendő vélemények körét.

IV.

Nézetünk szerint a 269. § (2) bekezdés a) és b) pontjával kapcsolatosan a II. pontban felvetett alkotmányossági aggályokat tompítaná egy másfajta megközelítésű normaszöveg. A javaslat a vélemény tartalma és motivációja oldaláról kívánja meghatározni a büntethetővé nyilvánított cselekedetek körét, álláspontunk szerint azonban mindezt a csoport, avagy annak tagjának becsülete és emberi méltósága szempontjából kellene megközelíteni, miképpen a becsületsértés törvényi tényállását a Btk. jelenleg hatályban lévő szövege is ekként szabályozza.

Ez a megközelítés – büntetőjogi fenyegetés nélkül - lehetővé tenné a még oly szélsőséges vélemények kulturált formában, széles nyilvánosság előtt történő megvitatását is, így nem korlátozná a szükségesnél és arányosnál nagyobb mértékben a véleménynyilvánítás alapját.

Álláspontunk szerint leginkább a 30/1992. (V.26.) AB határozat által megsemmisített normaszöveg képezheti alapját a korszerű szabályozásnak, azzal, hogy az így hatályát veszített tényállás nyilvánvalóan alkotmányossági korrekcióra szorul.

A korrekció szempontjaihoz is a már hivatkozott két alkotmánybírói döntés nyújthat kellő támpontot. A már korábban kifejtettek szerint egyrészt szükségesnek mutatkozik az elkövetési mód kiegészítése a „köznyugalom megzavarására alkalmas mód” beiktatásával, az elkövetési magatartások közül pedig el kell hagyni a komoly alkotmányossági és

jogbiztonsági kérdéseket felvető „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményeket követ el” fordulatot.

A fentiekből egyúttal az is következik, hogy a tervezet által a (2) bekezdés b) pontjában leírt magatartás nem alapozhat meg büntetőeljárást.

Mindezek figyelembe vételével a véleményezőök által javasolt normaszöveg a következő lenne:

269. § (2) bekezdés

Aki nagy nyilvánosság előtt, a köznyugalom megzavarására alkalmas módon valakire faja, bőrszíne, nemzetisége, nyelve, fogyatékos állapota, vallása, szexuális irányultsága, nemi identitása miatt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vétséget követ el, és 2 évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(3) A (2) bekezdés szerint büntetendő az a személy is, aki az ott meghatározott módon a (2) bekezdés szerinti csoportra sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ.